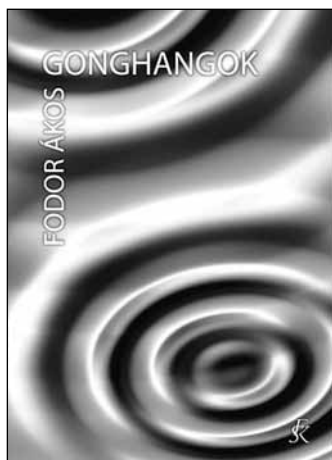

21 kamarakoncert szavakra

Fodor Ákos: *Gonghangok*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2009.

Nem titok, hogy Fodor Ákos költészete a pillanatnyi megvilágosodások művészi megrendezése, éppen annyira és sokkal inkább, mint bármely más versvilág. A jobbára rövid költemények ugyanis a szavak immanens valóját próbálják meg verssé formálni. Egy pontos, egy ütésznyi vershang a maga egyszerűségében példátlanul bátran szólaltatja meg a (vagy az egyik) szóban nyugvó csendet – s válik a gong hanglebegése a vers esszenciájává. Fodor Ákos művei úgy viszonyulnak más (európai) költészetekhez, ahogy a gong viszonyul a zene artikulált folyamatosságához. A zenész számára a hanglebegés megszüntetése már a hangolás alatt megkezdődik, teljességgel azonban csak a kialakuló harmóniák értelmezik újra a zenei artikulációra, viszonyulásra felkészített hangot. A *gong* költészete viszont eloldódik ettől az újraértelmezhetőségtől, s vállalja, sőt kívánja a hanglebegést.

Éppen ezért a *Gonghangok* szerkezeti sorozatosságában is az egyszeri hangok kötete. Csendre ültetett szavakkal költött verseit a szerző most 21 kamarakoncertbe rendezi. A szövegek tehát önmagukban is és önmagukon túl, egymás összefüggéseiben is megszólalnak. Az egyes ciklusok azonban mégis inkább háttérként, mintsem szigorú rendszerként működnek. A különböző műfajú versek, mint különböző hangszerek egy kamarazenekarban, befolyásolják egymást, azonban nem olyan erősen, hogy az egyes hangok jelentőségét megszüntessék, s így a versek egyedi „lebegése” megmarad. A ciklusok folyamatos olvasása egy-egy téma hangszerelésének élményét is adhatja, mégsem a ciklustémák körbejárása a központi elem a kötetben.

A rövid versek, versciklusok azonban csak látszólag nyújtanak könnyed olvasmányt. Valójában éppen a műfaji sokszínűség staccatója, az egyes hangok, „hangszerek” önálló élete az, ami az olvasást elmélyítve megkívánja tőlünk értelmezési stratégiáink gyors változtatását.

A *Gonghang* talán elsősorban a hanglebegésre, azaz a nyelv elsődlegességére építő szóköltészet: a fordíthatatlan nyelvi aktualitások visszaszerzése, a szóanyag jelentéstartalmainak újravergelése. A szó és a vers értékének visszafogott és felszabadult kezelése jelenik meg benne. Nem a megíráson, elírásán, túlírásán kíséreltezik a szó és a vers kapcsolataival, hanem ennek a magától érthető viszonynak autonóm erejét villantja fel. A szó anyagának olyan mértékű közvetlensége érhető így tetten, amely megidéri az elérhető jelentésmélységeket. Ugyanakkor a szavak és a költészet metaforikus viszonyai hiányoznak a versekből. A jelentés nem hasonlóságra, hanem ellentétekre, fogalmi vagy akusztikai pozíciókra épülő megvalósulása mutatkozik. Ilyen például a *Visszaszólás* immanens értelme.

*„Drága Bibó Úr,
félek, hogy nem is vagyok
már demokrata...”*

A versnyelv közvetlenségéből fakadó ellentétekre támaszkodó viszonyrendszer nemcsak az egyes verseket, hanem az egész kötetet is lazán át fogja. A költői beszéd, amely a szó és vers kapcsolatának essenciájára épít, elkerülhetetlenül jó és rossz végpontjai között bontakozik ki, s így jó és rossz találkozási, választási pontjait biztosítja. Ez az egész költészetet egyfajta kompromisszumnélküliséggel itatja át. Felmerülhet a kérdés, hogy ez a bevallottan és sikeresen az olvasói aktivitásra építő versvilág mennyiben számít az olvasó önálló értelmezéseire. Kétségtelen, hogy a gyakran két pólus között megfogalmazódó versek csupán egyetlen dimenzióban képesek minket utaztatni. Úgy tűnik, ez e költészet sajátosságai közé tartozik. Egyes versek azonban, mint a *Mosoly*, olyan jellegű ellentéteket állítanak föl, amelyek a kizárólagosság helyett a harmonikus illeszkedésben értelmezhetők. Így viszont ebben az esetben a jelentéstulajdonítás leginkább egyfajta egyensúlykeresésnek felel meg.

A versvilágot meghatározó ellentéteesség természetesen nem pusztán analogikus viszonyokban jelenik meg, hanem gyakran a kulturális közeggel konfrontálódva. A versek rövidségének köszönhetően maga a verstest könnyen lép dichotomikus viszonyba a címmel. Ezek a kapcsolódó ellentétek nyíltabb-rejtettebb megfelelések szerint rendeződnek. Általában csak a kulturális referencia tudatos bevonásával értelmezhetőek, tehát az a naivabb jelentésalkotás, amely a párhuzamosan megjelenő szóellentétekben természetes, esetükben tudatosabb ön- vagy identitásértelmezéssel kell párosuljon. Ez történik például a *Státusz* című szövegben, amely a státusz, az állás mint stabilitás és függőség kulturálisan különböző konnotációit rendeli egybe, s feltételezhetjük, hogy ellentétes jelentéstartalmakat kell felfedeznünk a köznyelvi kultúrában homogénnek ítélt szókapcsolatokban. Megint csak a köznyelvi szókinccs, szókéltúra újraírásával, újra-birtokbavételével van tehát dolgunk.

*„míg szükségem van
rá, hogy szükség legyen rám:
függőben vagyok”*

A nagyobbrészt haikura, helyenként oktávákra, szonett-töredékekre és más töredékes-sorpáros költeményekre épülő kötetben azonban nem pusztán a szó újrabirtoklására helyeződik hangsúly. Bizonyos versekben mintha festészet-zene-szó totális harmóniája lenne a cél. A Weöres Sándornak ajánlott darabokban (s azokon túl is) a zeneiség és látvány együttes hatása működik. Ezek a versek nem nélkülözik a metaforikus jelleget. Nem annyira az ellentét, mint az összerendelés szervezi a verset. A megragadás, a megsejtés nem a nyelvi-fogalmi-megvilágító, hanem a nyelvi-esztétikai-megidéző úton történhet meg. Így az egyszavas versek sem ellentétben fognak állni a címmel, mint inkább kiegészítő, magyarázó viszonyban (pl. *Elutasítás*). A hang nem a szó nyers jelentésével, hanem impresszióként jelenik meg, esztétikai, onomatopoeitikus tulajdonságaival kápráztat el. Bizonyos darabokban a képiség, másokban a ritmus, a hang lesz

egy leheletnyivel fontosabb, valójában azonban ezek együttes, finom egyensúlyáról van szó, melyek a szót a költő számára kifejezéssé teszik.

Noha különböző poétikai reflexekről van szó, amelyek akár ki is zárhatják egymást, a kötet koncertjellege éppen abból fakad, hogy a különböző költészeti folyamatok nem kizárják, inkább váltogatják egymást. A világos, könnyed esztétizmusú *Ittből* az élet és halál felé mutató állomásokat bejárva, oda-vissza tekintve, lépegetve kell elérkeznünk a megismerő, szűkszavú *mégbe*. A végpont mégsem csupán a szóé, inkább a szóhoz rendelt lebegése. Cím és vers, cím és verstest kapcsolata a belső referenciákon túl valamiféle végső redukció felé halad.

Az ellenpólusok közötti vonzásterekbe hív ez a kötet, egy-egy sétára csak. Annyira, amennyi idő alatt néhány szó, szókapcsolat, szópár ereje hatni tud, és hatnia elég. Az olvasás minimumát és maximumát ajánlja tehát, egyszerre, egy pillanatban, egy vagy néhány kellőképp megválasztott, áthangolhatatlan hang erejéig.

Dávid Anna Dóra

A Hegytetőtűz magányossága

A recenzens nézi a Taneda Szantókaról 1929-ben, „sétáló” vándorlásai közepe tette készült fotót, és nem tud szabadulni a felfedezésétől, hogy egy szamurájt lát: mérföldjáró lába fehér gyolcstekercsben, fekete csuhája akár egy nindzsáé; óriási nádkalapját tar fejéről levéve mintha pajzsként tartaná asszonyt nélkülöző ágyéka elé – sebezhetősége a szemüvege. Halált megvető elszántsággal áll Kjusú szigetének vadonjában. Látjuk, bármelyik pillanatban kész harcba szállni, hogy aztán a nap végén győztesként-vesztesként magához ölelje makacs, újra és újra támadó ellenfelét, a magányt.

Tudjuk: költőt látunk. Egy szerencsétlen, hányatott sorsú embert, immáron zen-szerzetest, aki Japán vidékének ezer mérföldjeit bejárva koldulással gyűjt aznapi kiadásaira: valami éjszakai fedélre – ha lehet, legalább lábfürdővel –, némi élelemre és főképpen szakéra-dohányra. Gondtalan egyébként, mert csak két dologhoz ért: a gyalogláshoz meg a „verselgetéshez”.

messzi	havazásra	hóviharban	elcsúsztam
hegyen	ébredtem	jöttem	elestem
fénylik	nem	haza	a
a	a	megírom	hegy
hó	magányra	az	hallgat
indulok		asszonynak	

Egyszemélyes szektájának szabálya (a recenzens valamikori olvasmányából emlékezetből idéz): „Igyál, amennyit csak bírsz, és még azután is, míg az ital le nem terít a földre, hogy részegen öleld, majd fejed emelve még igyál, aztán hányd ki öklendezve mindazt a dualitást, amit addig tanultál!”

Nem kerülhetjük meg, hogy „Hegytetőtűz” Szantóka olvasásához egy halk utalást adjunk: a haiku (alapvetően) a zen (buddhizmus) költészete; egy-egy

darabja – szerzőjének: a rálátás élményében, olvasójának: a szöveg hatásában – felér egy (kis) megvilágosodással.

Nem véletlen, hogy a szabad verselésű haiku-termést a magyar zen-szerzetes, Terebess Gábor vette gondjaiba és fordítói akaratába. Mondjuk ki máris: mindannyiunknak – kik a „haiku elérhetetlen esszenciáját” kutatjuk – örömeire és épülésére.

A fordító leleménye, hogy a japáni írás mintájára, függőlegesen sorakoztatja a szavakat; a különösségen túl a költőre jellemző formát találva így, legalábbis a recenzens olvasatában: a beszéddel (írással) kifejezhető világ darabokra tört; egy-egy megtalált, érvényes szódarab megérdemel egy sort, egy pillanatnyi szünetet, hogy a vers végére megint összeálljon valami: a haiku. (Elfüstölögtünk afölött, hogy a névelőket – melyek tudomásunk szerint a japáni nyelvben nem is léteznek – megilleti-e a külön sor? A füstölgés eredménye: Szantókánál – igen. Beleélhetjük magunkat a – most már magyar – költő talán éppen kapatos versírói állapotába, nyelvének akadozásába: azt mondja „az” vagy „egy”; kortyocskát iszik rá, és máris jöhet a következő, megtalált szó.) Az is a japán mintát követi, hogy nincsenek írásjelek, és ez így is van rendjén: a szavak önmagukban nem igénylik ezeket – a vers végén kérdezzen vagy kiáltson fel magában az olvasó, ha akar...

A szó, a versezet nyelvezete egyébként egyszerű és teljességgel köznapi, bármiféle irodalmi áthallás nélkül – maga a beszélt nyelv, csakúgy, mint az eredetiben. Ami nem jelenti azt, hogy könnyű lehetett fordítani: az egyszerű szó éppoly esendő, mint a választékos irodalmi.

Ezért aztán a versek hozzánk szólnak. Majd az alább sorakozókat olvasva: vajon akadna valaki, aki nem a szerencsétlen sorsú, fedél nélküli honfitársainkra gondol, elementáris részvétellel? (Netán önmagára, felismeréssel...)

Minden egyes vers egy gyöngyszem – igaz, nem az egyformaságában fénylő igazgyöngy, hanem inkább a vándorlások során talált fából pár késvágással formázott, rusztikus darab. (Szám szerint, ha jól számolom, 187, plusz-mínusz 1.)

Olvasását minden költészetet kedvelőnek ajánlom, még akkor is, ha a zen-ből egy betűt sem ismer: kedvére válogathat a darabokból, fűzhet magának kellő számú gyöngyből olvasót. Ám ha csak egyetlen szemet talál, ami hozzá szól, azt is jól őrizze meg magának!

főtt	fogtam	zúzmarás	kora
étel	egy	éjen	reggelre
melege	tetűt	van	maradt
kézről	melegebb	egy	egy
kézre	nálam	nyughely	csillag
száll		valahol	nincs
			rossz
			nap

óra Taneda Szantóka (1882–1940)
hulló Szabadhaikuk Terebess Gábor fordításában, 2006
hó <http://terebess.hu/haiku/koltok/taneda.html>

Bakos Ferenc